

SZEMLE

JEAN FLORI

L'ESSOR DE LA CHEVALERIE

XIe—XIIe siècles

(Genève, Droz, 1986. 404 o.)

A lovagság, mint a Szerző korábbi (1983-ban megjelent) munkájában megállapította,* viszonylag későn alakult ki.

Jelen könyvében a lovagság XI—XII. századi fellendülésével foglalkozik. Rendkívül alapos és igen szép munkájában a kiterjedt s a kötet végén felsorolt irodalmon kívül elsősorban elbeszélő forrásokat, másodsorban törvényeket, okleveleket, szertartási szövegeket, egykorú teológiai és kánonjogi műveket használ fel, melyeket ugyancsak felsorol a kötet végén. A magyar olvasó őszinte csodálattal — és irigységgel — olvashatja a források imponáló tömegét, mivel akaratlanul is eszébe jut, hogy ehhez képest milyen csekély mennyiségű forrással kell a hazai középkorkutatónak beérnie...

Flori munkájában — mint 1983-ban megjelent előzményében is — elsősorban eszmetörténeti, ideológiatörténeti módszerekkel fejt ki álláspontját, s elsősorban ilyen módon építi fel társadalom- és hadtörténeti mondanivalóját is.

Impozáns bibliográfiai áttekintés után megállapítja, hogy Nyugat-Európában a nemesség sokkal régebb intézmény, mint a lovagság. A nemesség elsősorban vérségi származáson alapuló kiváltságos helyzetű osztály. Bizonyos igazságszolgáltatási, uralmi jogokkal, tekintéllyel és presztízzsel rendelkezik, amit életmódja és gazdagsága egészít ki.

A lovagság eredete más. A lovag (miles) általában alacsony származású, s a XII. század vége előtt nem keveredik a nemességgel. A XI—XII. században a milesek tekintélye folyamatosan növekszik. A hasonló katonai aktivitás közelebb hozta egymáshoz a nemességet és a lovagságot.

Flori nagyon fontosnak tartja a lovaggá

avatás szertartásának vizsgálatát. A XI. század előtt csak fegyverrel való felövezéseket, fegyverátadásokat ismertünk (remise d'armes). Ezek majdnem mindig királyokkal kapcsolatosak. A hatalomgyakorlás jelképe ez is; a koronázáshoz van kötve.

1030 táján a milesek még igen szerény társadalmi helyzetűek. De ez idő tájt kezdenek megjelenni a forrásokban, mint adományozók és tanúk. A királyi udvarban is tűnnek fel milesek, kik nem egészen alacsony származásúak. De vannak szolga eredetű milesek is, kiknek társadalmi helyzete alig kedvezőbb, mint a parasztoké. Fegyveres szolgálatuk következtében meggazdagodhatnak, s előfordul, hogy nemes lányt vesznek feleségül. De ettől még nem szűnik meg szolgai születésük „bélyege”.

A nehéz lovas fegyverzet és felszerelés megszerzése sem könnyű. A XI. század végén egy hadiló ára 30—60 sous, egy páncéling 100 sous. A teljes felszerelés kb. 10 livre. Ehhez kb. 150 hektár föld birtoklása kellett. S ez még csak a közönséges nehéz lovas fegyverzete, a nemesé, nagyúré sokkal drágább.

A fegyverrel való felövezés három hatalmi funkciót jelképez: a kormányzást, rendfenntartást és bíraskodást. Mind a három eredetileg királyi jog, de a XI. században „lecsúszik” a területiális fejedelmek kezébe. Fokozatosan kezdik a fegyverrel való felövezést a lovagok esetében is alkalmazni, eleinte és elsősorban az egyházi szolgálatban lévő mileseknél (defensores ecclesiae).

Ezen ünnepélyes fegyverrel felövezések nem lovaggá avatások. Az átadott fegyverek (majdnem mindig kard) főként hatalmi jelképek. A nem közvetlenül egyházi szolgálatban lévő lovagok felavatásáról a XI. század végén még nem tudunk. A lovagság még csak születőben van. Liturgiája még nem alakult ki.

A lovagok társadalmi emelkedése a XI.

* Ismertetését Borosy András által l. a *Hadtörténelmi Közlemények* 1985/4. számában, 931—932. o. — A szerk.

században folyamatos, s a század második felében felgyorsul. Ezt az emelkedést az egyes országokról, tájakról szóló monográfiák is megerősítik. A nyugati kereszténység déli területein a paraszti származású milesek emelkednek ugyan, de csak végrehajtó szerepük van, s az uralkodó osztály legalsó rétegét alkotják. Tán közelednek nemességhez harcoss életmódjukkal, harceljárásukkal, de elkülönítve maradnak és összességükben nem keverednek el a nemesekkel. (Néha egy-egy nagyurat is neveznek milesnek, de ezzel csak vitézségét hangsúlyozzák.)

Északabbra még inkább ez a helyzet. Német földön a karoling intézmények tovább élnek, a milesek emelkedése lassúbb. A miles szó többféle állapotú embereket jelöl. *Harcos állapotot* jelöl, s nem valamilyen konkrét társadalmi helyzetet. A miles és a nemes (nobilis) egyáltalán nem szinonima, nagyon is mást jelent.

A Földközi-tenger vidékén némileg más a helyzet, de nem alapvető mértékben. Itt a miles szó, mellyel a *caballarius* szó vetekedik, később terjed el. Ezek alacsony helyzetű emberek, kik kötelesek maguknak fegyvert és lovat vásárolni, hogy helyőrségekben szolgáljanak. De itt a milesek előrelépése gyorsabb és tömegesebb.

A nemesekkel a XI. sz. végén még itt sem keverednek. Ha a nemeseket — harcosságukat hangsúlyozandó — mileseknek nevezik, akkor *miles strenuus*, vagy *princeps militiae* a nevük.

A harmadik zóna Közép-Franciaország. Erre a hirtelen emelkedés jellemző — itt hamarosan ugyanazt kezdi jelenteni a miles és a nobilis, s a kettőből kialakul a kisenesség.

Az ideológiai jellegű forrásokban két mozgást kell a Szerző szerint megfigyelni. Az egyik társadalmi, mely a mileseket a nemesség nivójára emeli, a másik ideológiai, mely a királyt leszállítja a lovagok közé.

A XI. században a milesek még mint egyszerű végrehajtók tűnnek fel. Az egyház még nem hozzájuk fordul védelemért, hanem a királyhoz, fejedelmekhez, grófokhoz. De egyre többet emlegetik őket a források. Egyre szükségesebb eszközei a hatalmasoknak. Néha az egyházi szerzők már hozzájuk is fordulnak védelemért. Kezd kialakulni a milesek etikája, mely nem hasonlít a későbbi lovagi etikához. Lényege a fejedelmeknek való engedelmesség.

A keresztés háborúk hozzájárulnak egyes milesek emelkedéséhez, de a későbbi lovaginak nevezett etika a XI. század végén még a fejedelmekre vonatkozik. A keresztés propaganda nem jelentette a lovagok felértékelését általában — csak azokét, kik keresztés háborúba indulnak. A keresztés háborúk etikája nem lovagi, hanem „szent háborús” etika. A keresztés ideológia rövid életű volt. Az egyház nem

tudta egészen megnyerni a mileseket — nagyobb részük nem állt az egyháznagyok szolgálatába.

A XII. században a milesek emelkedése tartományonként változott. Németországban a milesek többnyire miniszteriálisok maradnak, s a XII. század végéig a nemesség nem teremt velük kapcsolatot. A német-római császárság peremvidékein és Dél-Franciaországban a XII. század közepén, vagy végén közelednek a nemességhez. Közép-Franciaországban gyorsabb az emelkedésük. Itt hamar egyesülnek a nemességgel. Nem azokban a tartományokban emelkednek azonban a leggyorsabban, ahol a központi hatalom a legjobban szétesik.

A miles és militia szó a XII. században többfélét jelent: 1. jelent egy társadalmi státust, mely meglehetősen alacsony, alig magasabb, mint az előző korszakban. 2. Jelenthet katonai tevékenységet bármilyen társadalmi szinten. Gyakran használják magas rangú személyek is, ami katonai funkciójuk felértékelődését mutatja. 3. A „miles” lehet egyszerű titulus is. 4. A „miles” és „militia” szónak ideológiai töltése is van. Ez nincs egészen elválasztva a gazdasági-társadalmi-hivatási faktoroktól, de bizonyos mértékben független azoktól.

A milesek emelkedéséhez hozzájárul az a körülmény is, hogy a szerzetesek, kiknek tekintélye rendkívül nagy volt, ebből valamennyit elveszítenek, mert a pápáknak a püspökökkel szemben kevésbé van már szükségük a szerzetesekre.

A lovagságnak a nemességgel való összekeveredése Közép-Franciaországban következik be a legkorábban, a XII. század elején. Mással ez csak a század végén, vagy a XIII. század elején történik, Németországban ennél is később. A lovagság tekintélyének emelkedése nem mindenütt egyforma mértékű. A Capet-ek Franciaországában nem olyan hangsúlyozott, mint a Plantagenetek országában. A lovagi ideológia — érdekes módon — éppen itt fejlődik ki a legjobban, ahol a zsoldos intézmény is legjobban elterjedt. A Plantagenet-ek anglo-normann tartományaiban alakul ki a sajátos lovagi etika is. E tartományokban s azonkívül Flandriában a legnagyobb a lovagság súlya. A lovagi etika legjobb megfogalmazója angol: Salisbury János.

A lovagság virágzása rövid. Már a XIII. században veszélyeztetni helyzetüket a király, aki zsoldosokkal tudja őket pótolni s a gazdagodó polgárság, mely a királyi udvarokba is behatol. A lovagság egyre inkább egy ideális korszakról álmodozik, mikor — valamikor régen — a király a lovagokkal együtt uralkodott — talán a karoling, sőt meroving korszakban vagy még régebben, Arthur király mítikus korában...

Borosy András